

Dr. DOMÉ GYÖRGYNÉ:

A FÖLDTULAJDONNAL KAPCSOLATOS JÓVÁTÉTELI ALTERNATÍVÁK
/Vitaindító előadás/

I.

A választási kampányban a legmarkánsabban megfogalmazott ígéretetek egyike - úgy véljük mindenki által elismerten - a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Párt agrárprogramjának az a része volt, amely az 1947. évi december 31-i állapotok szerinti földtulajdon visszaállítását hirdette meg; nevezetesen azt, hogy minden olyan földtulajdonosnak vissza kell adni a földjét, akit attól - a megjelölt időpontot követően - bármilyen jogcímen megfosztottak, tekintet nélkül arra, hogy a visszaadás után azt maga műveli, haszonbérbe adja, vagy elidegeníti.

A jelzett dátum megjelölésében impliciten benne van annak elismerése és kimondása, hogy ami 1944. december 22-e¹ és 1947. december 31-e között történt, azt törvényesnek, ami pedig ezt követően, azt törvénytelennek kell nyilvánítani, noha - s ezt a gondolatsort mi tesszük hozzá - mindkét korszak, vagy időszak cselekvéssorozatai azonos állami szervek által elfogadott jogszabályokon alapultak, legfeljebb a jelzett szervezetekben helyet foglaló személyek köre változott meg. Igaz, a miniszterelnöki /kormányelnöki székben 1945. szeptember 15-e és 1952. augusztus 14-e között - közel hét esztendőn át - ugyanannak a pártnak a képviselői, nevezetesen a Kisgazdapárt politikusai ültek.² Ezért számunkra az lett volna a helyénvalónak tűnő álláspont, ha a fentebb jelzett párt megvédi elődeit és mindaddig törvényesnek minősíti a hozott rendeleteket, amíg a kommunisták nem vették át a hatalmat a kormányalakításban

is. Rákosi Mátyás ugyanis csak 1952. augusztus 14-én kerül a Minisztertanács élére, és ezt a tisztségét is csupán nem egészen egy évig tartotta meg. A történelmi hűség kedvéért mind a mellett el kell mondani, hogy a Dobi-Kormányban már az MDP tagjai voltak tulsúlyban az egyéb pártok képviselőivel szemben.³ Más oldalról utalni kell arra is, hogy az Ideiglenes Kormány létrejöttétől 1956. október 24-ig csupán három /Nagy Imre, Hegedűs András és Matolcsi János/ kommunista/és utód/párti politikus volt földművelésügyi miniszter, maximálisan egy-egy évig, vagy még ennél is rövidebb időtartamig, míg az esetek többségében - Erdei Ferenc-től eltekintve - kisgazdapárti politikus töltötte be ezt a tisztséget /Kovács Béla, Dobi István, két ízben is Báránys Károly és Szabó Árpád személyében/.

Az agrárpolitika 1944 utáni képviselői tehát vagy kisgazdapártiak voltak, vagy olyan személyiségek, akiket pártállásukra tekintet nélkül valószínű a kisgazdapártiak is az elismertek közé sorolnak. Mindezeket pedig azért tartjuk kiemellendőnek, mert kutatásaink igazolják, hogy a mai szemmel is jogsértőnek számító esetek nemcsak 1947. december 31. után, hanem azt megelőzően is történtek. Aligha vitatható ugyanis - anélkül, hogy az 1945. évi földreform történelmi jelentőségét vitatnánk - hogy már a 600/1945/ME sz. rendelet is tartalmazott az állampolgárok alább meghatározott csoportjaira nézve olyan anomáliákat, amelyeket, ha orvosolni nem is áll módunkban, de mindenképpen ki kell fejezni a magyar állam sajnálatát. Gondolunk itt azokra az esetekre:

a/ amikor az igénybevétel a székesfőváros határától számított 30 km-es körzetben már az 50 kat. holdon felüli birtokokat is érintette, holott a nem ezen körzetbe tartozóknál ez csak 100 kat. holdon felül következett be;⁴

b/ amikor az igénybevétel kiterjedt azokra az 5 kat. holdon felüli birtokokra, amelyeket a tulajdonos 1939. évi

szeptember 1. utáni időben adás-vételi jogügylettel szerzett meg feltéve, ha a szerző félnek a gazdálkodás nem volt élethivatása, vagy ingatlanszerzése nem létfenntartását szolgálta;⁵

c/ amikor valakit azért minősítettek hazaárulónak és tulajdonát azért kobozták el, mert 1944-ben ismét felvette német hangzású családi nevét;⁶

d/ vagy azokra a németajkú magyar állampolgárokra, akiket Németországba kitelepítettek, és minden visszahagyott ingó- és ingatlan vagyonukat állami tulajdonba vették.⁷

Magunk részéről a felsoroltakat legalább annyira igazságtalannak tartjuk, mint a később bekövetkező tulajdon elleni állami akciókat és az emberi méltóságot sértő norma- és cselekménysorozatokat. Egyáltalán nem értettük és nem értjük ma sem, hogy a Kisgazdapárt miért hagyta és hagyja ki őket az igazságtevésre jogosultak köréből. Azért talán, mert a felsorolt eseteket törvényesnek minősítette? Ha ez így van, mi a biztosíték arra, hogy az elkövetkező időszakban nem következnek be hasonló anomáliák, amelyek ugyancsak törvényes minősítést kapnak, noha azok általános emberi mércével mérve sem azok.

II.

A félelem annál inkább megalapozott, mert az új kormány - amelyben a földművelésügyi tárca ismét a Kisgazdapárttá lett - a Nemzeti Megújódás Programjában, átvette a kisgazdapárt agrárprogramját, amellyel szemben pedig a választási kampány során végig felvette a küzdelmet. Mindvégig azt hirdették agrárszakértői, többek között Bogárdi Zoltán, hogy csak megvalósítható programot lehet célul tűzni, a kisgazdapárt programja pedig nélkülözi a realitást. Magunk is egyetértünk vele és mindazokkal, akik ezt vallják,

hozzátéve ehhez még azt is, hogy nemcsak a megvalósíthatatlanság miatt nélkülözi a program a realitást, hanem azért is, mert az 1947. december 31-i dátumnak sem elvi, sem gyakorlati alapja nincs. Ez a dátum, ahogyan már a tömegkommunikációban az új kormány egyik tárca nélküli minisztere részéről is elhangzott, véletlenszerű. A véletlenszerűséget pedig mi nem tudjuk elfogadni semmiféle megalapozott koncepciónál, különösen olyannál nem, amelyet végre is akarnak hajtani. Hogy mennyire véletlenszerű, mutatják az általunk felhozott példák is, amelyeknek a jogtalanságát aligha lehet vitatni.

Utalni kell arra is, hogy magunk részéről nem látjuk a hivatkozott kormányprogramban az újszerűséget sem. Az újszerűség legfeljebb abban van, hogy a kormányzó párt magáévá tette az eddig elvetett és elítélt kisgazdapárti ígéretést, és mindezt úgy tette, hogy - legalábbis a programból kitűnően - nem vizsgálta meg a történelmi előzményeket, nem elemezte azokat a jogszabályokat, amelyek a jóvátételt kiváltó anomáliákat szabályozták, azaz amelyek megfosztották a parasztságot földtulajdonától. Ezek vizsgálata nélkül pedig aligha lehet az okozott sérelmeket orvosolni. Ahány eset, szinte annyi sérelem, vagy ha nincs is így, de mindenképpen más más hatást kiváltó szabályról van szó. Sajnálatosabb ez annál is inkább, mert megint azokat érinti ez a nem egészen átgondolt, több helyen ellentmondásoktól sem mentes program, akik a magyar történelem során mindig háttérbe voltak sorítva, és akiknek a munkája nélkül a mai Magyarország is sokszorosan szegényebb lenne.

Ami a programból számunkra még kitűnik az az, hogy a földfelosztással több célt kívén a kormány megvalósítani, nevezetesen:

a/ létre akarja hozni a piacgazdaság egyik pillérét a mezőgazdasági földmagántulajdont;

b/ meg akarja teremteni a családi együttműködésen,

vagy a tulajdonosok valódi szövetkezetein alapuló gazdaságokat;

c/ igazságot akar szolgáltatni a parasztságnak az elszenvedett sérelmekért;

d/ el akarja érni, hogy a föld annak a tulajdonába kerüljön, aki azt várhatóan megműveli;

e/ el kívánja kerülni a földspekulációt és azt, hogy veszélybe kerüljön akár csak átmenetileg is az ország élelmiszerellátása és exportja, és végül

f/ biztosítani akarja, hogy a termőföldek hasznosítása a tulajdonosok akarata szerint alakuljon és ők döntsék el, hogy egyénileg vagy közösen művelik, bérbe adják, vagy eladják.

A csokorba kötött célokat, ha egymástól elválasztjuk egyenként mind olyan, hogy bárki által összeállított agrárprogramnak dicséretére válna. Együtt azonban ugyanolyan irrealitásokat tükröz, mint az a történelmi igazságtévés, amely a sérelmet elszenvedők között nem különböztet. A jóvátételi és az egyéb földjogi szabályok egyazon törvénybe történő beiktatása megítélésünk szerint nem egészen átgondolt lépés, noha kétségkívül mind kettő része lehet egy agrárprogramnak. Szerintünk azonban a jóvátétel rövid távu, viszonylag sürgős jogalkotási feladat, addig a földtörvény megalkotása ehhez képest középtávu - egy két éven belül - végrehajtandó feladat is lehet. Az igazság szolgáltatását tehát nemcsak tartalmában, hanem formájában is el kell választani a piactudományt kiszolgáló, vagy annak mielőbbi kibontakozását elősegítő földtörvényről. Ez utóbbiban van helye pl. a preambulumban olyan tételek kimondásának, hogy: a föld annak a tulajdonában legyen, aki azt megműveli; hogy el kell kerülni a földspekulációt; hogy a termőföldek hasznosítása a tulajdonosok akarata szerint történjen; hogy a mezőgazdaság zavartalanul biztosítsa az ország élelmiszer-

ellátását és exportját stb. Mindezzel nem azt akartuk mondani, hogy a sérelmek orvoslása során ezeket nem kell szem előtt tartani, de azt tudni kell mindenkinek és el is kell mondani az érdekelteknek is, hogy ha ezeket a tételeket tekintjük vezérelveknek, akkor a sérelmek csak részben kerülhetnek orvoslásra. Ha ugyanis nem akarunk földspekulációt, akkor a földet ténylegesen csak azok kaphatják vissza, akik azt megművelik. Ha pedig ez így van, akkor nem szabad olyan eszméket hirdetni, hogy a visszakapott földek hasznosítása a tulajdonosok akarata szerint alakul, hogy ők döntenek el mit tesznek a termőfölddel: megművelik vagy eladják. Ha ugyanis eladják, vagy eladhatják az nem más, mint a földspekuláció törvényes elősegítése.

A kormányprogramban foglalt új agrárpolitika tehát számunkra sajnos nem más, mint a Kisgazdapárt és az MDF agrártételeinek kényszerházassága sok-sok kompromisszummal, amely magán viseli a kényszerelemek minden fonáságát. Ezért nem tudjuk semmiképpen elfogadni és támogatni sem. A kényszerházasság - mint minden más kényszerelemek-tulajdonosainak pedig már elégük volt az átmeneti állapotokból. Azt szeretnénk - és ez a kívánalmuk teljesen jogos -, ha végre az ezer éves per lezárulna és perújrafelvételnek nem volna helye; ha valóban látnák világosan a földtulajdonuk alakulását és érezhetnék, hogy ha a tulajdonjogot visszakapják, az nem átmenetileg történik és azzal valódi tulajdonosok módjára élhetnek. S ez utóbbi földtörvényi szabályok nélkül is visszahelyezné őket elvesztett jogaikba.

A kormány új agrárpolitikájának kidolgozása tehát az érdekeltek számára nagyon sürgős feladatként jelentkezik, de sürgős lenne minden állampolgár számára azért, mert úgy tűnik, hogy a földkérdés rendezetlensége, vagy a rendezés elhúzódnása olyan feladatok megoldásától veszi el az energiákat, amelyek nemzetgazdasági szempontból lényegesen jelentősebbek. Meggyőződésünk ugyanis, hogy ha a Kisgazdapárt

a választási kampány során nem a földtulajdonosok rehabilitására helyezi a hangsúlyt, hanem a nagyüzemek korszerű átalakítására, vagy új mezőgazdasági vagy falusi üzemi formák létrehozására, alig akadt volna párt, amely ezt a kérdést - azonos tartalommal - magára vállalja, mint ahogyan mind ez ideig nem is vállalta magára. S meggyőződésünk továbbá az is, hogy a piacgazdaság kialakítása is ugyanolyan - vagy talán még gyorsabb ütemben alakul - ez utóbbi esetben is, mint ahogyan várhatóan alakul e kérdés rendezése után. Azért mondjuk, hogy esetleg gyorsabb ütemben, mert a jelenleg hatályos jogszabályok már most alkalmat adnak a tulajdonosok számára, hogy a szövetkezetből kilépjenek és földjeiket visszakaphassák, hogy az örökösök ugyanilyen módon tulajdont szerezhessenek és a földjükkel szabadon rendelkezzenek.⁸ Tévedések elkerülése végett ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy "az igazságtevésnek" nincsenek reális alapjai, hanem csupán azt, hogy egy rendszerváltás kezdeti szakaszán vannak az előtt, vagy azzal egy sorban más jelentős kérdések is, amelyeket meg kell oldani. S miután nem lehet mindent egyszerre elvégezni a feladatok között rangsorolni kell. A helyes rangsorolás következményeként pedig egészen biztos, hogy nem a földkérdés megoldása került volna első helyre, mint ahogyan jelenleg történt. S mindez pedig azért következhetett be, mert a Kisgazdapárt olyan pszichés ráhatást fejtett ki nemcsak az érdekeltekre, hogy a hatás alóli felszabadulás a bizonytalanságok elosztatása miatt, a kérdés halogatása az egyéb vonatkozásban is meglévő bizonytalansági érzést csak tovább fokozza.

Adataink vannak arra nézve, hogy a földet visszaigénylők túlnyomó többsége pl. a Nagyhegyesi Tsz.-nél előterjesztett kb. negyven kérelemből harminchét a Kisgazdapárt által készített formanyomtatványon készült. Vagyis ez a szám azt mutatja, hogy a volt földtulajdonosokat ígér-

getéssel manipulálták. Az előterjesztett kérelmekből, hogy a tulajdonosok zöme nem kívánja művelésbe venni a földet, hanem pl. csak a tulajdonjogának megállapítását kérte, és ezt követően vagy eladja, vagy közös gazdaságnál szándékozik művelésbe hagyni, megfelelő ellenérték fejében. Valójában, több a nosztalgikus elem, mint a földekre vonatkozó valóságos igény. A jelzett termelészövetkezet tagsága egyébként együtt akar maradni továbbra is, mert nem szeretne cselédsorba visszacsúszni. A szövetkezet közös használatában levő földjük terjedelme ugyanis olyan csekély hányadot és realizálható földtulajdont jelent, amely a magángazdálkodás esetén a piacgazdasági viszonyok között, nem vitásan, anyagi romlásukat idézné elő.

Mindezeket is látva, tehát olyan agrárprogramra van szükség, amely nem elsődlegesen a rehabilitációs elemeket állítja középpontba, hanem a jól működő gazdaságokat támogatja, függetlenül attól, hogy azt magángazdaságnak, szövetkezetnek vagy állami gazdaságnak neveznek. Ha a kormány nem ezt teszi, akkor ismételen - mint az előző kormányok - lemarad az Európai-Házhoz tartozó országoktól, ahol mint ismeretes, nem a földtulajdon szétaprózódása, hanem annak koncentrációja és az optimális üzemméretű gazdaságok kialakítása a cél.

III.

Az agrárprogramnak a földmagántulajdonnal kapcsolatos történelmi jóvátétel tehát csak egyik szeletkéje lehet. Meggyőződésünk azonban, hogy ezt a kérdést nem szabad külön választani a jóvátétel egyéb kérdéseitől, noha nem vitásan a földtulajdon ebben a kérdésben kiemelésre méltó helyet foglal el.

Kiemelését az a körülmény indokolja, hogy ebben a körben a jóvátétel megoldási módozatai nemcsak a földtulaj-

donos további sorsának alakulását határozzák meg a legközvetlenebb formában, hanem átstrukturálhatják a mezőgazdasági termelés egész rendszerét, üzemi formáit stb. s ezen keresztül visszahathatnak a nemzetgazdaságra, az ország valamennyi állampolgárának életviszonyaira. Befolyásolhatják az állampolgárok élelmiszerral és állati termékekkel, az iparnak nyersanyaggal történő ellátását, a mezőgazdasági termékek külpiaci versenyképességét és eladhatóságát, az ország deviza bevételének összecszerúságát, hogy csak néhány, mindenképpen fontos tényezőt emeljünk ki. A földtulajdonnal összefüggő jóvátétel kérdése tehát nemzetgazdasági ügy, ha úgy tetszik valamennyi állampolgár közös ügye. Ezért álláspontunk szerint a képviseleti szerepet kapott pártoknak ebben a kérdésben - mármint abban, hogy az erkölcsi jóvátételen túl anyagi jóvátételre sor kerüljön-e vagy sem - feltétlenül konszenzusra kell jutniuk, és csak ezt követően kerülhet sor az alternatívák kérdésében történő állásfoglalásra. Meggyőződésünk ugyanis, hogy még közös állásfoglalás esetén sem oldható meg sem az erkölcsi, sem az anyagi jóvátétel a teljes igazság szabályai szerint. Olyan igazság ugyanis, amely mindenki érdekeinek megfelel, szerintünk nincs. Más oldalról a relativ igazságtétel is csak a nemzetgazdasági érdekek figyelembevételével, a piacgazdaságra történő áttérést elősegítendő módon történhet meg, természetesen úgy, hogy csak azok az alternatívák kapjanak szerepet, amelyet az előbbi érdekeket figyelembevéve a legkevesebb egyéni sérelmet okozzák.

Azt is valljuk, hogy a jóvátétel csak akkor tudja betölteni a relativ-igazságtevő szerepét, ha a jóvátétel elrendelésére jogosult szerv tagjai - akik adott esetben csak a parlamenti képviselők lehetnek - ismerik azokat a jogszabályokat⁹, amelyek a jóvátételre vonatkozó jogosultságot kiválthatják. Annál is inkább fontos ez, mert csak ezek ismerete adhat választ arra, hogy a történelmi igaz-

ságtevésnél megmaradjunk-e az erkölcsi rehabilitációnál, vagy az kiterjedjen az anyagi jóvátételre is; sőt ezen túlmenően arra is, hogy az anyagi jóvátétel megvalósításának megvannak-e a reális feltételei vagy sem, vagy milyen mértékben vannak meg. Úgy rehabilitálni ugyanis - mint ahogyan arra 1957-ben sor került -, hogy az ígények kielégítetlenek maradjanak, még egyszer aligha lehet!¹⁰

Az anyagi jóvátételre vonatkozó konszenzus nélkül is - megítélésünk szerint - erkölcsi elégtételt kell szolgáltatni mindazoknak:

a/ akik az 1945-ös földreformmal¹¹ együttjárt anomáliákat sérelmezik;

b/ akiket a beszolgáltatási rendszer¹² kegyetlen szabályai és az állandóan növekvő adóterhek kényszerítettek a földjük elhagyására;

c/ akiket kuláknak minősítettek, ezért emberi méltóságukban megaláztak, meghurcoltak, vagyonuktól megfosztottak;

d/ akiknek a padlását lesöpörték, akiket "fekete vágásért" elzárásra ítélték és éhezettek;

e/ akiket a szervezetekbe brutális, meg nem engedhető adminisztratív eszközökkel bekényszerítettek;

f/ akik az állandó földrendezések¹³ következtében veszítették el a földtulajdonukat;

g/ akiket a földjük felajánlására¹⁴ kényszerítettek;

h/ akiket a földtulajdon és földhasználat továbbfejlesztéséről szóló 1967. évi IV. tv. alapján a tulajdoni illetőségüktől megfosztottak;

i/ akik válásra kényszerültek csak azért, hogy az 1971-ben hatályba lépett lakó- és üdülőtellekről szóló

kormányrendeletek¹⁵ alapján többlet-teleknek minősülő földjüket megtarthassák;

j/ akik az előbb hivatkozott rendeletek alapján a többlet-telküket eladták, vagy azt kényszerelidegenítették és máig sem tudtak leszármazóiknak lakótelket vásárolni;

k/ akik öröklés folytán szereztek birtokmaximumot meghaladó területet és arra nézve az állam megvásárlási jogát gyakorolta;¹⁶

l/ akik a zártkerti földjüket kényszerültek eladni, vagy a vételi jog gyakorlása folytán elidegeníteni csak azért, mert annak területe a zártkerti birtokmaximumot /6000 m², 3000 m²/ meghaladta¹⁷;

m/ akik nagyapáik földjét soha vissza nem kaphatják, és végül

n/ akiket attól az állampolgári jogtól fosztottak meg a birtokmaximum 300 kh-ról 3 ha-ra, illetve 6000 m²-re való lecsökkentésével, hogy a mezőgazdasági termelést élethivatásul választhassák.¹⁸

A felsorolt tulajdonosokat ért sérelem minden esetben jogszabály következménye.

Az első teendő ennek folytán az, hogy a még hatályban levő, és a felsoroltakkal összefüggő jogszabályokat hatályon kívül kell helyezni.

A második teendő pedig - mind az erkölcsi, mind az anyagi jóvátétellel összefüggő kérdésekben - a földtörvénytől és a mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvénytől függetlenül önálló törvény megalkotása. A jóvátétel kérdését feltétlenül külön kell választani attól a kérdéstől, amely az utóbbi két évben ugyancsak a központi kérdések egyike volt, hogy miképpen lehet a szövetkezeti tagokat újra tulajdonosá tenni, hogy az ennek következtében majd létrejövő, vagy a jelenlegiből átalakuló szövetkezeti forma milyen legyen.

stb. Ugyancsak külön kell választani attól a kérdéstől is, hogy a földtörvény tulajdonjogi, földhasználati és egyéb szabályait milyen módon kell a piacgazdaság követelményeihez illeszteni, hogy milyen új földtulajdoni formák kialakítására lesz majd szükség stb.

A törvényi szinten történő különválasztás azért fontos, mert a jóvátételnek egy meghatározott időn belül meg kell történnie és azt követően a törvényi hatály okafogyottá válik; míg a földtörvénynek, illetve a szövetkezeti törvénynek hosszú távra kell készülnie és olyan szabályokat kell megfogalmaznia, amelyek perspektivikusan határozzák meg a földtulajdoni és földhasználati stb. viszonyokat, illetőleg a szövetkezeti életviszonyok szabályait. A törvényi különválasztás azonban nem jelenti azt, hogy a koncepció kidolgozásának is el kell különülnie, illetőleg hogy a jóvátétel realizálásának meg kell előznie a földtörvény, illetőleg a szövetkezeti vagy mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvény koncepciójának kialakítását. Azt azonban mindenképpen tudni kellene az utóbbi jelzett törvények elfogadása előtt, hogy a jóvátétel milyen módon változtatta meg a tulajdonviszonyokat és ezen belül a tulajdonosok körét, hogy van-e igény, és az milyen mértékű az egyéni gazdálkodásra, hogy miként vélekednek a mai szövetkezetek tagjai az együttmaradás, vagy különválás kérdéseiben stb. Ezek ismerete ugyanis hatással lehet, és minden valószínűség szerint lesz is, többek között az elfogadásra kerülhető jogszabályi rendelkezések tartalmára, illetőleg visszahathat a gazdaságpolitika, ezen belül az agrárpolitika távlati koncepciójára is.

A megoldási javaslatoknak tehát három irányúnak kell lennie... Nevezetesen foglalkoznia kell:

1. a történelmi igazságtézés alternatíváival;
2. a szövetkezet tulajdonában és használatában levő

földek további sorsának alakításával; és

3. a földtulajdoni, földhasználati, földvédelmi stb. viszonyok rendezésének módozataival.

Számunkra az is kézenfekvőnek látszik, hogy teljesen más válaszokat kell adni ez utóbbi két kérdésre akkor, ha a jóvátétel csak erkölcsi elégtételt nyújt, mint akkor, ha az erkölcsi elégtétel az anyagi jóvátétellel is kiegészül. Abból kiindulva, hogy e három kérdés megválaszolása együtt történik meg, a fent már jelzett bizonyos sorrendiség megtartásával, mi e helyütt csak a történelmi igazságtevés kérdésével foglalkozunk jelezve azt, hogy kialakult koncepciónk van a másik két kérdést illetően is.¹⁹

IV.

A történelmi jóvátétel anyagi természetű vonzatait illetően véleményünk szerint - a fentebb már jelzett jogszabályi ismeretek birtokában - elsődlegesen arra kell keresni a választ, hogy:

a/ a jóvátétel melyik év birtokállapotainak figyelembevételével történjen meg;

b/ milyen tulajdonosi kört öleljen fel a jóvátételre vonatkozó jogosultság;

c/ milyen feltételei legyen az alanyi jogosultságnak, azaz a bírói után való érvényesíthetőségnek;

d/ az igény érvényesítése kérdésében milyen szervek kapjanak döntési jogosultságot;

e/ az igény milyen földtulajdonból kerüljön kielégítésre;

hogy csak néhány szerintünk alapvető kérdést emeljünk ki.

Úgy gondoljuk ugyanis, hogy minden, a jóvátétellel kapcsolatos kérdésre megnyugtató választ kell adni, nem

szabad semmiféle támadási felületet engedni. Ezért nem szabad a földkérdést illetően olyan sommás megoldási módokat adni, mint amelyek a választási hadjárat során egyes jelöltek részéről elhangzottak. A parasztság az egyik legtöbbször szenvedett rétege a magyar állampolgároknak. Nem szabad ígérgetni és azt be nem tartani, hanem csak olyan megoldási módokat lehet hangoztatni, amelyek végre is hajthatók. Más oldalról hangsúlyozni kell általános elvként azt is, hogy az erkölcsi jóvátétel mindekit megillet a törvényi rendelkezések alapján, az anyagi jóvátétel azonban csak egyéni kérelmek alapján teljesíthető. Ennek egyik oldalról az az oka, hogy a tulajdon megvonása is sokféle módosítást volt, így a tulajdonosok sérelme sem azonos tartalmú, másoldalról senkit nem lehet arra kötelezni, hogy éljen a törvényadta jogával, ha nem kíván azzal élni. Hangsúlyozzuk ezt annál is inkább, mert - véleményünk szerint - csak a differenciált, szinte a sérelmet elszennvedő testére szabott megoldás lehet az, amely a legközelebb állhat az egyén által is méltányolt és elfogadott igazsághoz.

A feltett kérdések megválaszolásának sorrendjében haladva:

ad. a/ A jóvátétel kezdeti időpontjául mi 1945. január 1-jét jelöljük meg. Ettől az időtől kezdve kell megvizsgálni, hogy történt-e és milyen tartalmú igazságtalanság, olyan ami összeegyeztethetetlen volt az emberi jogokkal, az emberi méltósággal, és ma is ilyen tartalmúnak minősítjük. Ha ez a vizsgálat megtörténik, akkor láthatóvá válnak az elkövetett sérelmek és láthatóvá válik az is, hogy azokat lehet-e és milyen módon orvosolni.

Mi a földjogi szabályok által elkövetett sérelmeket ismerve, az anyagi jóvátétel kérdésében többféle megoldási variációt is el tudunk képzelni.

1. Alkotni lehetne pl. egy olyan jóvátételi tör-

vényt, amely az ugynevezett kisgazdasági egyedek /földművelők, kereskedők, iparosok stb./ ellen elkövetett sérelmeket kötné csokorba. A csokor egyik része az erkölcsi bocsánatkérést tartalmazná, másik része az anyagi sérelmeket orvosolná. Ez utóbbit magunk részéről - figyelembe véve az ország anyagi helyzetét - kivitelezhetetlenek tartjuk, ezért ebben a törvényben csupán azt kellene kimondani, hogy a magyar állam bocsánatot kér mindenkitől, akiket 1945. óta igazságtalanul fosztottak meg vagyonától, akit emberi méltóságában megaláztak, akit ezenkívül még börtönbe is vetettek, és aki ellen emberi jogot sértő módon jártak el.

Az anyagi jóvátétel kérdésében ugyanis látni kell, hogy az igazságtétel teljesen lehetetlen, mert bárkinek is adnánk pénzbeni vagy természetbeni kártalanítást, ha az teljes értékű is lenne, még akkor sem tudná kompenzálni azokat a hátrányokat, amelyek az anyagi javaktól történő megfosztással együtt jártak. Nem beszélve a nem anyagi természetű sérelmekről, amelyek pénzben ki sem fejezhetők. Ezért arra az álláspontra is lehetne helyezkedni, hogy senki ne kapjon kártalanítást, anyagi jóvátételt. Az anyagi jóvátétel - eltekintve a földtől - amúgyis nagyon nagy nehézségekbe ütközne, mert az eredeti állapot visszaállítása az esetek többségében lehetetlen, ezért a pénzbeni kártalanítást kellene fő szabályként megfogalmazni. Az országnak pedig pénze nincs, vagyis a kivitelezés lehetetlen.

2. Alkotni lehetne egy olyan törvényt is, amelyik elválasztaná a földet az egyéb vagyontárgyaktól. Ez a törvény azonban csak annak a tudatában kerülhetne kihirdetésre, hogy a társadalom egy széles rétege /kisiparosok, kiskereskedők/ ismételten elesne a jóvátételtől; tőlük ezért mindenképpen külön bocsánatot kellene kérni. Az elválasztásnak azonban meg volna az a reális alapja,

hogy a föld az egyetlen olyan vagyontárgy, amely a használat következtében nem veszít értékéből és nem is semmisül meg. S noha az eredeti föld visszaadásának nincsenek reális alapjai, de nem lehetetlen az azonos értékű /terjedelmű, aranykorona értékű/ föld rendelkezésre bocsátása. Más szóval a földtulajdonosok kártalanításához pénzeszközök nem szükségesek, elegendő az eredeti földtulajdon mértékének és értékének megállapítása és az ennek figyelembevételével történő föld-visszaadás.

Ez a jóvátétel tehát csak azokra a tulajdonosokra terjedne ki, akik földdel rendelkeztek és akiket a jogszabályok ettől valamilyen oknál fogva megfosztottak.

Az időpont tekintetében mi három variációt tudunk elképzelni.

Az egyik 1945, a másik 1968, a harmadik pedig a törvény hatálybalépését követő időszak.

Milyen indokok szólnak a variációk mellett? 1945 mellett az, hogy már a 600/1945. ME sz. rendelet tartalmazott egy sor olyan ellentmondást - ezeket az I. részben jeleztük - amelyek megítélésünk szerint feltétlenül feloldásra várnak. Nem beszélve az azt követő időszakról, amikor a parasztság különböző rétegei a föld elhagyására kényszerültek. Az 1945. év megjelölésével egyáltalán nem kívánjuk a nagybirtokrendszer felszámolásának jogosságát kétségbe vonni, még inkább annak kétségkívül korszakos jelentőségét vitatni. Csupán azt próbáltuk jelezni, hogy a búza közé korpis is keveredett, ezért e kettőt el kell egymástól választani. Az 1947. évet, amely ugyancsak mint időpont megjelölő évszám elhangzott, nem tudjuk elfogadni, és főként elvi, elméleti, vagy gyakorlati érvekkel sem alátámasztani. Ezen időpont mellett legfeljebb az szól, hogy a földreformmal összefüggő telekkönyvi bejegyzések erre az időre kerültek lezárásra. A jelzett korábbi anomáliák megszüntetésére azonban nem ad választ. Valójában nem is tudjuk, hogy a

Kisgazdapárt miért ezt az évszámot jelölte meg.

Ennél az évszámnál ugyanis az 1968-as év sokkal jelentősebb, hiszen köztudott, hogy az 1968. január 1-én hatálybalépő 1967. évi IV. tv. a földtörvény volt az, amely a legtömegesebb méreteken fosztotta meg a földtulajdonosokat földjeiktől. Megítélésünk szerint ez a törvény volt az, amely-úgy tünt-visszavonhatatlanul megszünteti a kisparaszti magánföldtulajdont és ezzel együtt a magángazdálkodás visszaállításának még a lehetőségét is felszámolja. Ezen időtől kezdődően történt meg a szövetkezet használatában levő nem tagi tulajdonú földeknek - a törvényi mentesítéstől eltekintve - szövetkezeti tulajdonba kerülése, illetőleg a tagsági jogviszony megszűnése esetén a tag tulajdonában levő földeké is. Más oldalról a szövetkezeten kívül levő tagi és az állami gazdálkodó szervezetek használatában levő állampolgári tulajdonú földek állami tulajdonbavétele. Gyakorlatilag innen kell számítani a műveletlenül hagyott földek kártalanítás nélküli állami tulajdonba vételét, a többlet-területek esetében a megvásárlási és vételi jog gyakorlását stb. Ezért tömegigényeket lehetne kielégíteni, ha az 1968-as időpont kerülne elfogadásra.

A harmadik időpont-variáció a törvény hatályba lépése utáni időszak lehetne -, amely lényegében a ma hatályos mezőgazdasági termelőszövetkezeti törvényben már megfogalmazást is nyert.

A három variáció közül, ha az anyagi jóvátételt komolyan gondoljuk és a kivitelét is realizálni akarjuk, akkor csak az 1968-as időpont kerülhet elfogadásra. Ez az időpont az, amelytől az egyéni birtokállapotok szinte egész biztosan tisztán kimutathatók, más oldalról a tulajdonosok fellelhetők, különösen azok, akik a földjüket meg akarják művelni. Az 1968 előtt elkövetett sérelmek orvos-

lását megítélésünk szerint több okból sem lehet felvállalni:

- a tulajdonjog hiteltérdemlő bizonyítása szinte a lehetetlenséggel határos, e nélkül pedig aligha lehet földet visszaadni;

- de ha a hiteltérdemlő bizonyítás ne talán meg is történne, nem biztos, hogy van annyi földterület, amellyel az igényeket ki lehetne elégíteni;

- a pénzbeli kártalanítás pedig olyan terhet róna az országra, amely a kibontakozást veszélyeztetné, a kibontakozás megvalósulása pedig mindenek előtt álló nemzeti érdek.

A törvény hatályba lépésének időpontját azért nem tartanánk megnyugtatónak, mert az valójában rehabilitációs, jóvátételi elemeket nem tartalmazna. A rehabilitáció minden esetben valamilyen multbeli sérelmet kíván orvosolni, vagy semmissé tenni. A valamitől kezdődő - azaz a törvény hatályba lépésétől kezdődő - időpont pedig egy elkövetkező jogállapotot rögzít, ezért az alany vonatkozásában általában alkalmatlan a multbeli sérelmek orvoslására. Mindamellet ez is lehet egy elfogadható álláspont már csak azért is, mert ennek az időpontnak elfogadása okozná a legkisebb meg-rázkódtatást.

A mezőgazdasági termelőségvetkezeti törvény²⁰ szerint ugyanis már most kötelezett a szövetkezet arra, hogy a "volt tag /örököse/ továbbá más földtulajdonos... részére a bevitt földdel azonos értékű földet" kérelemre kiadjon. Ez a jogszabályi rendelkezés azonban alkalmatlan arra, hogy rövid időn belül színezzé a tulajdonviszonyokat, és megfelelő bázist nyújtson az egyéni gazdálkodást folytatni kívánók számára.

ad. b/ A jóvátételre jogosultak körét az 1967. évi IV. tv. hatálya alá tartozókra korlátoznánk. Ez gyakorlatilag azt jelentené, hogy az egyéni kérelem előterjeszté-

se alapján azok válnának a földvisszaadás potenciális jogosultjaivá, akiktől a földet megváltás címén vették el, tekintet nélkül arra, hogy az így elvett föld szövetkezeti vagy állami tulajdonba került. A megváltás tényleges időpontjai az egyes állampolgárok esetében változóak, hiszen a törvény alapján 1968. január 1-i állapotokat kellett figyelembe venni és egészen az 1990. évi IX. törvény hatálybalépéséig²¹ a megváltás a szövetkezeti földtulajdon szerzésének egyike volt.

A többi jogcímen /a kártalanítás nélküli állami tulajdonbavétel, a megvásárlási jog, a vételi jog stb./ elvett ingatlanok vonatkozásában is lehet követni a megváltással kapcsolatos elvet, vagyis, hogy az így elvett földek tulajdonosai is lehetnek potenciális jogosultjai a földvisszaadásnak. Indokolni lehet ezt annál is inkább, mert ismereteink szerint ezen tulajdonosok száma nem túl jelentős.

Magunk részéről azonban azt az álláspontot fogadjuk el, hogy a jelzett jogcímenek elvett ingatlanok esetében a szankciós jelleg minden esetben kimutatható, ezért az ilyen földek tulajdonosait mi nem tudnánk azonos elbírálásban részesíteni azokkal, akik teljesen vétlenek voltak, és akiktől a földet megkérdezésük és beleegyezésük nélkül vették el. Ez utóbbinak ugyanis semmilyen jogalapja nem volt azonkívül, hogy a szövetkezeti földtulajdont a jogalkotó intézményesíteni akarta, és az intézményesítés földalapját a kívülállók és az állam szövetkezeti használatban levő tulajdonában jelölte meg. Ezzel szemben pl. a kártalanítás nélküli állami tulajdonbavétel azokat a tulajdonosokat sújtotta, akik a földjüket nem művelték meg, és többszöri felszólítás ellenére sem tettek eleget ennek a kötelezettségnek. A megvásárlási jog azokat a tulajdonosokat sújtotta - most tekintsünk el az alapul szolgáló jogszabályok tartalmának igazságosságától vagy igazságtalanságától -, akik nem tettek ele-

get annak a jogszabályi kötelezettségüknek, hogy a birtok-maximumot meghaladó területüket elidegenítsék. A megváltás alá került földek tulajdonosainak pedig semmilyen választási lehetőséget nem adott a jog, hanem egyszerűen előírta a föld szövetkezeti vagy állami tulajdonba kerülését. Az "ellenértéket" aranykoronában állapította meg /a művelési ág figyelembevételével/ anélkül, hogy az érdekelteket /a szövetkezeteket és az állami gazdaságokat is ideértve/ megkérdezte volna. Ezért mi úgy gondoljuk, hogy elsődlegesen a megváltott földek tulajdonosainak kell jogot adni a földjük visszakapására, ha a jogukkal élni kívánnak.

ad. c/ Az alanyi jogosultság feltételeit a törvényben kell rögzíteni, úgy hogy a feltételek figyelemmel legyenek nemzetgazdasági érdekekre is. A törvényben rögzítendő feltételek a következők lehetnének.

Jogosult a föld visszakapására az, aki:

a/ mezőgazdasági termeléssel élethivatásszerűen foglalkozik és vállalja a föld magán- vagy társas-/vállalkozási, szövetkezeti stb./ gazdaságban való megművelését /helyben lakó földművesek/,

b/ nem foglalkozik ugyan élethivatásszerűen mezőgazdasági termeléssel, de a föld visszakapása esetén foglalkozást vált és hitelt érdemlően /okirattal/ igazolja, hogy az elkövetkező időben legalább tíz éven át mezőgazdasági termeléssel foglalkozik /betelepülő földművesek/,

c/ a településen állandó bejelentéssel, lakhellyel rendelkezik, független attól, hogy élethivatásszerűen foglalkozik-e a mezőgazdasági termeléssel vagy sem, de vállalja legalább a b/ pontban megjelölt időpontig a föld megművelését, és ezt hitelt érdemlően /okirattal/ bizonyítja /kétlakiak/,

d/ a nyugdíjkorhatárt elérte vagy tartósan munkaképtelen - a lakóhelytől függetlenül - és a visszakapott föl-

det vagy maga, vagy bérbeadás útján nyugdíjának, járadékának kiegészítése céljából hasznosítja /szociális juttatottak/,

e/ a településen lakik és a földjét az ugyancsak helyben lakó leszármazóira akarja átíratni, feltéve, ha azok vállalják legalább a b/ pontban meghatározott időpontig a föld megművelését és ezt hitelt érdemlően /okirattal/ igazolják /családi birtokosok/.

A kérelmezőnek a tulajdonjogát hitelt érdemlően /Tulajdoni lappal/ kell igazolnia. Az az okirat, amelyben vállalja a kérelmező a föld megművelését lehet köz- vagy magánokirat. A jogosultnak ebben nyilatkoznia kell, hogy a föld megművelését legalább 10 éven át vállalja és hozzájárul ahhoz is, hogy az ingatlannyilvántartásban az elidegenítési tilalom ezen időpontig bejegyeztessék.

Tisztában vagyunk azzal, hogy az elidegenítési tilalomnak az ingatlannyilvántartásba történő bejegyzése a tulajdonjog korlátozását jelenti, de ugyanakkor garancia arra is, hogy a termőföld termelésben maradjon. Ez utóbbi pedig nemzeti érdek. A termőföld olyan kincs, amelyre ha nem vigyázunk kellő mértékben az utánunk következő nemzedék ugyanolyan bűnösnek minősít bennünket, mint mi azokat, akik a tulajdonjogtól az állampolgárokat indokolatlanul megfosztották.

Aki a tulajdonjogát hitelt érdemlően igazolja a föld visszakapására alanyi jogot szerez, és igényét elutasítás esetén bírói úton is érvényesítheti.

Az alanyi jog érvényesítését nem akadályozza az a körülmény, hogy a tulajdonos a megváltás időpontjában a földért megváltási díjat kapott. Mi úgy gondoljuk ugyanis, hogy ezt az összeget tekintse a jogalkotó öt évi földjáradéknak vagy haszonbérleti díjnak. A megváltási összeg ugyanis nem volt más, mint az öt évre szóló föld-

járadék egyösszegű összeszámítása, amit a tulajdonos öt évi részletben kapott meg. Vagyis gyakorlatilag nem történt más, mint a megváltást követő évtől kezdődően /első alkalommal 1969-től/ még öt évig kapta a földjáradékot. Ha ugyanis kétoldalú jóvátételt akarunk, akkor engedmények nélkül ezt aligha tehetjük. Ezért szerintünk a törvény kimondhatja, hogy a visszakapott földért a tulajdonos ellenértéket nem fizet, de nem is igényelheti érte visszamenőleg a haszonbérleti díjat sem. Ezzel a szabállyal két irányban is kiküszöbölhetnénk a terheket. Egyik oldalról el lehetne kerülni a nagyüzemek indokolatlan megterhelését, a megváltáskor ugyanis - ahogyan erre már történt jelzés - tőlük sem kérdezték meg, hogy akarják-e az érintett földeket megvásárolni /azaz megváltani/ vagy sem, hanem egyszerűen kötelezték őket arra, a megváltási díj fizetése mellett.

Vagyis tudni kell mindenkinek - annak is, aki erről nem akar tudomást venni - hogy nem a szövetkezetek vagy az állami gazdaságok fosztották meg a tulajdonosokat földjeiktől, hanem a törvény, és ők legalább olyan szenvedő alanyai voltak ennek a kényszer-adásvételnek, mint a földtulajdonosok. Az általuk elszenvedett sérelmek jóvátételét, tehát a fenti tartalmú szabállyal lehetne megoldani. Másoldalról elkerülhető lenne a tulajdonosok terhelése is a megváltási összeg erejéig. Sőt kiküszöbölnék azt az eljárást is, amely az infláció hatásaként a pénzromlást figyelembevevő összegszerűséget állapítana meg az esetleges fizetési kötelezettség esetén.

Azokat a tulajdonosokat, akik nem kívánják földjeiket megművelni és nem esnek a felsorolt törvényi jogosultak körébe, mi kizárnánk az alanyi jogosultak köréből. Ha igaz az, hogy a termőföld - tulajdonra tekintet nélkül - nemzeti kincs, magunk részéről ezen a véleményen vagyunk, akkor a jóvátételi jogszabálynak is ebből kell kiindulnia.

A termőföld arra való, hogy a tulajdonos abból éljen, jövedelmét abból kiegészítse, hogy a művelés következményeként biztosítsa a saját megélhetésén túl az ország élelmiszerral, nyersanyaggal, stb. ellátását és mód nyíljon a külpiaci értékesítésre is. Ezzel a szabállyal mi nem a földforgalmát akarjuk korlátozni, hanem a földspeculációs célok realizálását akarjuk törvényi szinten elhárítani, azaz kiküszöbölni. Most is valljuk, mint olyan sok év óta, hogy a föld azé legyen, aki azt megműveli, aki abból, azért él. Nem tartanánk semmilyen okból helyénvalónak, ha a föld csak azért kerülne ki a nagyüzemek, a szövetkezetek és az állami gazdaságok használatából, hogy az piacra kerüljön. Ilyen földpiac nem lehet cél.

Más kérdés még ilyen tulajdonos esetében is az, hogy ha a belterületi földjét vették el és arra magának, vagy családjának lakóház vagy üdülő építés céljaira szüksége van. Ha helyben lakik mi elképzelhetőnek tartanánk számára a visszaadási kérelem előterjesztését és a kérelemnek történő helytadást is. Ha azonban eladás igényével kéri a földet vissza, kérelmének csak méltányossági szempontokat mérlegelve /nyugdíjas, rokkant, nagycsaládos stb./ adnánk helyt.

ad. d/ A jóvátételre jogosultság kérdésében való döntési jog telepítése kérdésében többféle variáció lehetséges.

Elképzelhető, hogy ezt a jogot az újonnan létrejövő helyi önkormányzati szervek hatáskörébe utaljuk, méghozzá annak a csoportnak, osztálynak stb., amely a földügyek intézésére általános hatáskört kap. Vannak olyan nézetek, amelyek a földbirtokrendező bizottságok felállítását szorgalmazzák, hasonlóan az 1945. évi földosztó bizottságokhoz, és a kérelem elbírálásával ezeket a bizottságokat

ruháznák fel. Ezeknek a bizottságoknak az összetételét a helyi önkormányzati szervek határozhatnák meg, vagy a tagokat az igényjogosultak választhatnák meg.

Elképzelhető azonban egy olyan megoldás is, s ma-
gunk részéről e mellett voksolunk, hogy a jóvátételi
törvényben kell minden kérdést szabályozni, objektív
kritériumok meghatározásával és garanciák beépítésével,
lehetőleg úgy, hogy a kérelemnek történő helytadás ne érintse hátrányosan az eddig földet használó közös gazdaságot és érvényesüljenek az igénylő érdekei is. Ezért mi a törvényben azt mondanánk ki, hogy:

a/ A föld visszaadására irányuló kérelem egy példányát - pl. a hatálybalépéstől számított három hónapon belül - ahhoz a szervezethez kell benyújtani, amely a kért ingatlant használja, egy másik példányát pedig a tulajdonjogot igazoló okiratokkal együtt az illetékes földhivatalhoz;

b/ A kérelmekben megjelölt igényeket az adott szervezet legfelsőbb önkormányzati szerve által választott vagy kijelölt szerv összegzi. Ez a szerv a választó szervnek van csak alárendelve és neki tartozik felelősséggel;

c/ A földet használó vagy kezelő szervezet az igények összegzésének elvégzése után - a kérelmek előterjesztésére meghatározott időpont lejártát követő három hónapon belül - köteles legalább a visszaigényelt ingatlanok terjedelmének megfelelő területet a közös földektől elkülöníteni. Ez az elkülönített földterület csak az igényjogosultak kielégítésére használható fel mindaddig, amíg az eljárás le nem zárult;

d/ Ez a terület parcellázás útján biztosítja, hogy azok az igénylők, akik hitelt érdemlően /tulajdoni lappal vagy más módon/ igazolják tulajdonjogukat, a földet visszakapják abban a terjedelemben és aranykorona értékben,

ahogyan az az ingatlannyilvántartásban és a gazdaság által vezetett földkönyvben rögzítve van. Amennyiben a két adat nem egyezik, vagy a tulajdonos azt vitatja, a bizonyítási teher a tulajdonosra hárul;

e/ A földek parcellázását a gazdasági év lejártát követően kell végrehajtani úgy, hogy az a folyamatos termelést ne akadályozza a megkapott földek tekintetében sem;

f/ A földek parcellázását a szükséges műszaki munkálatokkal együtt az idevonatkozó szabályok figyelembevételével az illetékes szervek végzik el;

g/ A kialakult tulajdoni állapotokról az érdekelteket és az illetékes földhivatalt írásban értesítik, amely a megfelelő bejegyzést eszközölni köteles. Az átírás illetékmentes;

h/ A kérelem elutasítása esetén az igénylő a határozat kézhezvételétől számított 30 napon belül az illetékes területi bíróságnál igényének elbírálása céljából keresetet nyújthat be. A kérelem benyújtásának halasztó hatálya van.

Úgy gondoljuk, hogy a felsorolt garanciális szabályok megfelelő eljárás keretében módot adnak arra, hogy a jogos igények kielégítést nyerjenek, és arra is, hogy a föld-visszaadás viszonylag bürokráciamentesen, szakszerűen és főleg relative rövid idő alatt lebonyolódhasson.

ad. e/ A d/ pontban körülírt válasz lényegében az e/ pontra is eligazításra alkalmas feleletet adott. Vagyis arra a kérdésre, hogy az igényeket milyen tulajdonú földek terhére kell kielégíteni. Az igényelt földek ugyanis szerintünk - ha egyáltalán még meg vannak - három szervezet birtokában lehetnek:

a/ állami gazdálkodó szervezetek,

- b/ állami költségvetési szervek /tanácsok/ és
- c/ szövetkezetek.

A földterület elkülönítése csak a gazdálkodó szervezetekre érvényes, a tanács kezelésében levő úgynevezett tartalékföldek szétszórtan lehettek fel, vagyis ezeket nem kell elkülöníteni. A gondot ez esetben az okozhatja, ha ezek az ingatlanok állampolgárok tartós használatában vannak, vagy ennek következményeként már a tartós használók tulajdonába kerültek, illetőleg meghatározott időtartamú /15/ éves bérleti szerződés alapján e területek használatban vannak. Mi történjen a már megkötött szerződésekkel stb. Mi úgy gondoljuk, hogy az igények felmérése erre bővebb választ adhat. Mi azonban semmiképpen nem bolygatnánk meg a megkötött szerződéseket. Sokkal inkább elképzelhetőnek tartjuk a helyi állami gazdaságtól erre a célra is föld igénybevételét, azaz elkülönítését, illetőleg a szövetkezetek használatában levő állami tulajdonú földek erre a célra történő felhasználását. Természetesen ez utóbbira csak akkor kerülhet sor, ha az még nem került a szövetkezet tulajdonába.

A probléma másik gyökere az lehet, ha a fentebb felsorolt szervezetek a földet közvetlenül már nem birtokolják /mert pl. az közben közút, vagy gyártelep lett, stb./. Ez különösen a belterületi ingatlanok esetében fordulhat elő, ha a földtulajdonos mégis jelentkezik. A megoldás erre nézve csak az egyéni elbírálás lehet. Ennek keretében kell felderíteni, hogy a kisajátítás mikor történt és hogy a kártalanítást a tulajdonos vagy a felsorolt szervezet valamelyike kapta. Ha a tulajdonos kapta, akkor kiesik a jogosultak köréből, ha a jelzett szervezetek valamelyike; akkor pedig a saját tulajdon terhére kell az igényt kielégíteni.

Az igények kielégítése nem történhet a szövetkezeti

tagok és a velük egy tekintet alá eső személyek²² földtulajdonának a terhére. Nem hinnénk, hogy a földvisszaigénylés olyan méretű lenne, hogy az előbb jelzett tulajdonosok földtulajdona veszélybe kerülne, mégis úgy gondoljuk, hogy ezt a szabályt a törvénynek meg kell fogalmaznia és egyértelműen ki kell mondania azt, hogy az igények kielégítésére csak állami, illetőleg szövetkezeti tulajdonú földek vehetők igénybe.

V.

A vázolt variációk, megoldási javaslatok nem a lezárás, sokkal inkább a közös gondolkodás elindításának igényével fogalmazódtak. Azt szeretnénk mindenképpen elérni, hogy a nagyon sokat szenvedett, becsapott parasztságunk - ha nem is teljes jóvátétel jegyében, de ahhoz közelállóan - a közigazságnak megfelelően rehabilitáltassék erkölcsileg és anyagilag egyaránt. S ebben a folyamatban főleg azok kapjanak elégtételt, akik mindvégig kitartottak a földjük mellett, viselve a rosszat és élvezve a jót, mert szerintünk az is volt.

Azt akarnánk elérni, hogy soha többet senki nélkülük ne döntsön sorsukról, hogy végre ők határozhassák meg a sok hányatottság után, hogy jövőjüket miként akarják alakítani. Ezért az igazságtevéshez fűzött megoldási javaslatainkat is ennek a jegyében fogalmaztuk meg úgy, hogy nem hagytuk figyelmen kívül az ország nehéz helyzetét, a nemzetgazdaság érdekeit sem. Ha volt olyan réteg, amely az utóbbit mindig figyelembe vette, akkor a parasztság biztos közéjük tartozott, és nem kétséges számunkra, hogy a maga érdeke mellett az ország ügyét ma is méltóan teszi.

Jegyzetek

1. Ismeretes, hogy az ideiglenes kormány Dálnoki Miklós Béla vezérezredes vezetésével jött létre és 1945. szeptember 15-ig volt hivatalban. A földművelésügyi miniszter egyébként ez alatt az idő alatt Nagy Imre, kommunista pártfunkcionárius volt, aki később 1950-1952. január 5-ig élelmiszerügyi, majd ettől kezdve 1952. szeptember 14-ig begyűjtési miniszter lett. Böllöny József: Magyarország kormányai 1848-1975. /Budapest. Akadémiai Kiadó 1978. 71. és 265. old./
2. 1945. szeptember 15-én Tildy Zoltán, református lelkész, a Kisgazdapárt elnöke alakított kormányt. Ez a kormány 1946. február 4-ig volt hivatalban. U.o. 72. és 293. old. A földművelésügyi miniszter Kovács Béla, 30 holdas kisgazda, a Kisgazdapárt országos főtitkára volt egészen 1946. február 23-ig. U.o. 72. és 254. old. / Őt követte 1946. február 4-től /disszidálása utáni lemondásáig/ 1947. május 31-ig Nagy Ferenc, kisgazda, a Kisgazdapárt főtitkára, majd később elnöke. U.o. 72. és a 264. old. / 1946. február 23 - szeptember 20-ig Dobi István, 1946. szeptember 20 - 1947. szeptember 24-ig pedig Báránys Károly töltötte be a földművelésügyi miniszteri tisztséget. Dobi István földmunkás 1959-ig kisgazdapárti politikus, Báránys Károly pártállására nézve nincsenek adataink. /U.o. 72., 226, és 213. old./
1947. május 31-től 1948. december 10. Dinnyés Lajos, a gazdálkodó kisgazdapárti politikus volt a kormány elnöke. A földművelésügyi tárcát szeptember 24-től Szabó Árpád veszi át és tartja meg 1948. április 16-ig /nevezett ugyancsak kisgazdapárti politikus/, majd ismét Dobi István lesz a miniszter, aki ezt a tisztséget 1948. december 10-ig kormányának megalakulásáig tölti be. /U.o. 73., 284., és 226. old./

1948. december 10. - 1952. augusztus 14-ig Dobi István alakít kormányt, aki mint fentebb látható volt, ebben az időben még ugyancsak kisgazdapárti politikus volt. A földművelésügyi miniszter 1949. június 11-ig Csala István, dolgozó kisparaszt és kisgazdapárti politikus. Ezt követően Erdei Ferenc, agrárközgazdász, író falukutató, parasztpárti politikus kerül a minisztérium élére és ezt a tisztségét a következő kormány /Rákosi: 1952. VIII. 14 - 1953. VII. 4./ ideje alatt is betölti. /U.o. 74., 223., 76., és 228. old./

3. A rendelkezésre álló adatok szerint huszonegy MDP, négy kisgazdapárti, két parasztpárti, négy szociáldemokrata párti és négy olyan miniszter volt a harmincöt tagu kormányban, akiknek a pártállására nincsenek adataink.
4. ld. a 600/1945. ME sz. rend. 10. §-t.
5. ld. u.o. a 13. §-t.
6. ld. u.o. a 4. §-t.
7. ld. az 1946. évi IX. tv. 1. §-t.
8. ld. az 1990. IX. tv. 3. §-t, amely az 1967. évi III. tv. 13. § /2/ bek. helyébe lép.
9. Ld. ezzel kapcsolatban a szerző "A földtulajdon és a történelmi igazságtétel alternatívái" c. munkáját. /Kézirat. 1990. március. Budapest, ELTE Állam- és Jogtudományi Kar Szövetkezeti Jogi és Földjogi Tanszék/
10. Ld. az 1957. évi 10. sz. és az 52. sz. törvényerejű rendeleteket.
11. Ld. a 600/1945. ME sz. rendeletet és 1946. évi IX. tv-t.
12. Ld. pl. ezzel kapcsolatosan a 300.750/1947. KM sz. rendeletet a beszolgáltatást nem teljesítő gazdák helyszíni megbírságolása tárgyában.
13. Ld. pl. a földrendezésről és a tagosításról szóló 1956.

évi 15. sz. tvr-t.

14. Ld. pl. a 4091/1949. /VI.16./ Korm. sz. rendeletet a mezőgazdasági ingatlanok és azok felszerelésének felajánlásáról.
15. Ld. a 30/1971. /X.5./ Korm. sz. és a 31/1971. /X.5./ Korm. sz. rendeleteket a lakó- és üdülőtelkek forgalmazásáról.
16. Ld. az 1977. évi 27. sz. tvr-t a mező- és erdőgazdasági ingatlanok forgalmáról.
17. Ld. az 1967. évi IV. tv-t.
18. Ld. a 600/1945. ME sz. rendeletet és az 1977. évi 27. sz. tvr-t.
19. Ld. a szerző 1. sz. jegyzetben hivatkozott munkáját.
20. Ld. az 1967. évi III. tv. 13. § /2/ bek-t.
21. A tv. 1990. február 14-én került kihirdetésre és a Magyar Közlöny 1990. évi 14. sz. tartalmazza.
22. Az 1967. évi IV. tv. szerint mentesültek a megváltás alól azok a földterületek, amelyek a szövetkezeti tag házastársa, élettársa, özvegye tulajdonában vannak; amelyek földjáraadéokra jogosult idős személy tulajdonában vannak és a családtag beviteli kötelezettsége folytán kerültek szövetkezeti közös használatba; és végül a haszonélvezettel terhelt földek.